

Bréf til bænda frá gömlum Mýramanni:

### **Sjálfskraust til að semja – og velja**

Á fyrstu árum þingmennsku minnar stóðum við séra Gunnlaugur í Heydölum saman í því að glæða skilning eðalborinna krata á gildi íslensks landbúnaðar sem mikilvægs atvinnugjafa og fósturu lands og menningar. Gamall Mýramaður, sem í ofanálag er kominn af smábændum í Keldudal í Dýrafirði var jafnan ósammála þeim sem notuðu pólitískar vogarskálar af því tagi sem mældu sveitir og landbúnað létt. Svo reyndist raunar um marga fleiri sem síðar tóku þátt í því með okkur Heydalaklerki að stofna Samfylkinguna. Hún hefur jafnan haft skilning á hagsmunum hinna dreifðu byggða.

Sjálfur naut ég þeirra forréttinda að þekkja sveitina af eigin kynnum. Fyrsti formaður Samfylkingarinnar eyddi lunganum af æsku sinni með rollum og kúm á rauðslikjuðum mýrum Borgarfjarðar hjá sæmdarhjónum Viggó bónda Jónssyni og Ingveldi Guðjónsdóttur í Rauðanesi. Í fóstri þeirra upphófst ég meðal annars til þeirrar tignar að verða laxarektor. Hlutverk hans var að bera á sjóblautu baki laxinn sem gekk í sjávarlagnir á landnámsjörð þeirra Kveldúlfs og Skallagríms. Viggó bóndi kenndi mér að skera sel og spýta kópskinn á þil og venja lömb undir. Ég gat sofnað á hesti þegar rekið var á fjall án þess að detta af baki einsog löngu síðar henti þegar Heydalaklerkur skaut undir mig fullvökru. Ingveldur fóstura mín lét mig sinna með sér dúntekju skammt frá ósum Langár, og í Borgar- og Rauðaneseyjum tókum við lunda með aðferðum sem núverandi umhverfiráðherra væri líklegast ekki hrifin af. Mér leið vel í fjósi og var handsterkur við að hreyta.

Síðan hefur sveitin verið í blóði mínu. Hún gerði mig að betri manni en ég ella hefði orðið. Ég hef alltaf litið á það sem forréttindi að hafa af eigin raun kynnst íslensku sveitalífi einsog það var áður en sveitirnar rafvæddust að fullu. Sá uppruni var kanski það sem á sínum tíma teygði mig til að leiða flokk minn til samþykktar á umdeildum mjólkursamningi hér um árið, og árum síðar að taka á með Jóni Bjarnasyni í ríkisstjórn bæði vegna fyrirkomulags mjólkurframleiðslu og gengislána bænda. Ég geri mér fyllilega grein fyrir mikilvægi sveitanna fyrir þjóðmenningu Íslands, og atvinnusköpun í dreifbýli. Ég hef hvorki vilja né hug til þess að selja frumburðarrétt þeirra fyrir baunadisk einsog Esaú forðum.

Því hef ég þennan formála að ég tel að gott og náíð samstarf við bændur, og forystu þeirra, sé forsenda þess að hagur þeirra verði sem tryggastur gegnum samningaviðræðurnar sem nú eru framundan við Evrópusambandið.

### **Sjálfskraust til samvinnu**

Ég ber fulla virðingu fyrir skoðunum þeirra, sem eru á móti aðild. Ef það verður niðurstaða í þjóðaratkvæðagreiðslu að hafna samningi, þá tek ég því einsog þegar svartbakurinn barði mig á Mýrunum í gamla daga. Þeir, sem hafa beyg af Evrópusambandinu lifa sumir í þeirri von að umsóknin verði dregin til baka. Það er óráð. Fyrir því er hvorki meirihluti á Alþingi né meðal þjóðarinnar, einsog síðustu skoðanakannanir hafa sýnt. Nú erum við komin á þann tímapunkt að viðræðurnar eru formlega hafnar. Menn ráða því sjálfir, hvort þeir eru með eða á móti aðild að óséðum samningi. Ég tel það hins vegar skyldu mína að brýna fyrir öllum, sem hagsmuna eiga að gæta, að gera ráð fyrir þeim möguleika að í lok ferlisins verði samningur samþykktur í þjóðaratkvæðagreiðslu. Það skiptir því alla máli, að samningurinn verði sem bestur. Í því liggja hagsmunir Íslands.

Frá sjónarhóli bænda skiptir mestu að þeir hlutar samningsins sem varða hagsmuni þeirra og landsbyggðarinnar, verði þeim sem hagstæðastir. Engir þekkja íslenskan landbúnað jafn vel og bændur sjálfir, uppbyggingu hans, þarfir bænda, og möguleika í því nýja umhverfi sem aðild myndi skapa. Engir geta því varið stöðu bænda jafn vel og þeir sjálfir. Af þeim

sökum ríður á fyrir hagsmuni bænda að fulltrúar þeirra taki sem öflugastan þátt í samningsferlinu. Þannig, og einungis þannig, er best hægt að tryggja að samningurinn verði sem allra bestur af sjónarhóli hagsmuna bænda. Í slíku samstarfi felst engin skuldbinding af hálfu bændastéttarinnar, eða forystu þeirra, um að styðja samning þegar hann verður borinn undir þjóðina. Enginn er barinn til ásta, og ekki geng ég þess dulinn að leiðir kunna að skilja varðandi afstöðu til samnings að lokum. Á meðan hann er í smíðum þurfum við hins vegar að hafa kjark og innri styrk til að geta unnið saman að því að samningurinn verði sem bestur.

Ég hlustaði með athygli á ræðu Haralds Benediktssonar, formanns Bændasamtakanna, á síðasta Búnaðarþingi. Í henni vakti sérstaka eftirtekt mína það viðhorf formannsins að vafi léki á gildi þess, að fulltrúar bænda tækju fullan þátt í undirbúningnum. Ég leyfi mér í fullri hreinskilni að efast um að slík viðhorf séu í þágu bænda. Menn verða einfaldlega að vinna út frá þeim möguleika að samningur kunni að verða samþykktur. Á þeim grunni leikur ekki vafi á að besta leiðin til að tryggja hag hins almenna bónda og íslensks landbúnaðar er að þeir, sem mesta reynslu og þekkingu hafa á greininni, taki þátt í undirbúningnum.

### **Sóknarfærin í sérstöðunni**

Sjálfur tel ég að hvað landbúnað varðar sé staða Íslendinga gagnvart samningunum mun betri en margir, þar á meðal forysta bænda, virðast telja. Þegar á hólminn er komið mun hið sanna einfaldlega koma í ljós við samningaborðið. Forsenda þess að ná góðum samningum er þó, að þeir komi sem gerst að undirbúningnum sem best þekkja stöðu, hagsmuni, og möguleika íslensks landbúnaðar. Illt væri til þess að vita, að bestu samningar næðust ekki vegna þess að besta þekkingin var ekki við borðið.

Í samningunum mun margt vinna með okkur. Sérstaða okkar sem þjóðar, og sérstaða íslensks landbúnaðar, gera okkur kleift að hafa uppi vel rökstuddan málflutning. Ég nefni einkum fimm þætti:

Í fyrsta lagi kröfuna um fæðuöryggi. Innan Evrópusambandsins er ekki aðeins vaxandi áhersla á fæðuöryggi borgara Evrópu, heldur er fæðuöryggið orðið forgangsatríði varðandi landbúnaðarstefnu sambandsins. Hver er okkar staða um það? Ísland er landfræðilega einangrað. Það liggur víðs fjarri matarkistum heimsins. Í viðsjálili veröld, þar sem hamfarir á borð við stríð, eldgos, og faraldra í mönnum og skepnum geta komið upp, er því engin evrópsk þjóð í jafn ríkri þörf fyrir tryggt fæðuöryggi og við Íslendingar. Þetta eru rök sem Brussel skilur. Krafa um fæðuöryggi er hvasst vopn. Í þeim skylmingum væri ekki verra að njóta óskoraðs liðsinnis þeirra úr röðum bændasveitarinnar sem best vita. Gildir þá hið fornkveðna að ber er hver að baki nema sér bróður eigi.

Í annan stað er ljóst að íslenskur landbúnaður býr að einstöku erfðamengi. Frá upphafi landnáms hefur búsmali hér verið einangraður. Hesturinn, sauðkindin, kýrin með einstökum próteínum í mjólk, jafnvel geiturnar og hænsnin sem enn lifa frá landnámi, eru hvert um sig einstakt safn genamengja. Þau eru séríslenskur hluti af arfleifð Evrópu. Er þá ótalin blessaður íslenski hundurinn sem varð Shakespeare að yrkisefni einsog Guðna löngu síðar. Þessir íslensku erfðasjóðir hafa í senn hagnýta þýðingu við íslenskar aðstæður, og víðar, en eru líka eftirsóknarverðir út frá sjónarmiði líffræðilegrar fjölbreytni. Á hana leggur evrópska regluverkið sérstaka áherslu. Í þessu felst sérstaða, sem skapar sóknarfæri gagnvart samningunum.

Í þriðja lagi taka reglur Evrópusambandsins sérstakt tillit til landbúnaðar sem einkennist af fábreytni í framleiðslu. Það á ríkulega við íslenska markaðinn, sem grundvallast af örfáum tegundum miðað við hinn fjölbreytta afrakstur landbúnaðar úti í Evrópu, sem byggir á miklu fleiri tegundum. Sama gildir um markaði sem eru smáir, og landfræðilega einangraðir. Til þeirra ber einnig að taka sérstakt tillit að gildandi reglum. Í þessu efni skapar sérstaða íslensks landbúnaðar okkur svigrúm í samningum sem ekki ber að vanmeta.

## **Bætum finnsku leiðina**

Í fjórða lagi er framleiðslustuðningur viðurkennd leið til að viðhalda smáum búum á harðbýlum svæðum. Flestir lesendur Bændablaðsins þekkja líklega, að Finnar náðu fram reglum, þar sem sérstakur norðurslóðastuðningur við landbúnað rúmar þann stuðning sem við Íslendingar veitum. Ég þekki engin rök, sem segja að Íslendingar eigi ekki að ná því fram, sem Finnar náðu fyrir sín norðlægu svæði. Ég held því raunar fram, að Ísland ætti að hafa forskot umfram finnsku leiðina. Rök Finna fyrir því að að skilgreina framleiðslu finnskra bænda sérstaklega sem norðurslóðalandbúnað, byggðust á erfiðum ræktunarskilyrðum og fæð íbúa á landareiningu. Á Íslandi eru byggðirnar mun dreifðari en þær finnsku og aðstæður til landbúnaðar verri. Úr reynslu og rökum Finna má því smíða enn sterkari rök fyrir því að Íslendingar ættu að fá rýmri heimildir en Finnar náðu fram. Á meðan ég ber ábyrgð á samningaviðræðunum sem utanríkisráðherra munu Íslendingar sækja eins ríkar heimildir og mögulega er hægt við samningaborðið.

Í fimmta lagi mega hvorki forystumenn í stjórnámum né bændasamtökum, og alls ekki bændur sjálfir, horfa framhjá möguleikum íslensks landbúnaðar. Íslenskir bændur framleiða frábærar afurðir, sem batna með ári hverju. Íslendingar munu alltaf halda tryggð við þær – einsog dæmið af grænmetinu sýnir. En aðild gæti jafnframt skapað íslenskum bændum nýja og sterka möguleika á hágæðamörkuðum Evrópu. Margt er að breytast okkur í hag. Krafa um gæði og vænleika afurðanna með tilliti til umhverfis og heilbrigðis neytenda eykst stöðugt. Þar stendur íslenskur landbúnaður afar sterkt að vígi.

Búháttabreytingar í öðrum löndum skapa líka nýja möguleika fyrir ákveðna framleiðslu. Gott dæmi eru kjötmarkaðir í löndum Evrópusambandsins, þar sem framleiðsla frá Nýja-Sjálandi og Ástralíu hefur haft sterk tók á mörkuðum. Bændur í þessum löndum hafa mörg undanfarin ár dregið úr kjötframleiðslu og sumir varanlega. Fyrir vikið er eftirspurn á evrópskum mörkuðum, og þarmeð verð, á kjöti frá öðrum stöðum að aukast. Íslenskir kjötframleiðendur finna þegar fyrir því. Það væri skákblinda að sjá ekki að í þessu felast sérstakir möguleikar fyrir íslenska framleiðslu í nánustu framtíð.

Ég hef sjálfstraust fyrir hönd íslensks landbúnaðar. Ég tel líka að aðild gæti skapað möguleika til að nýta sérstöðu hans og hasla íslenskum afurðum völl á evrópskum mörkuðum. Alvörumarkaðssetning á grænum og umhverfisvænum hágæðavörum getur sannarlega opnað nýjar leiðir, og ný tækifæri. Einu gildir, hvort um er að ræða afurðir úr mjólk, kjöti eða grænmeti. Útsjónarsamir framleiðendur munu geta náð góðum árangri, og í þessu liggja ekki síst tækifæri fyrir unga bændur framtíðarinnar. Þau verða þó aldrei nýtt ef við trúum ekki á eigin styrk.

## **Samvinna er allra hagar**

Staðreyndin er einfaldlega sú, að samningsstaða íslensks landbúnaðar er betri en þeir telja, sem ekki vilja láta á hana reyna. Menn verða líka að búa sig undir þann möguleika að samningur um aðild verði samþykktur í þjóðaratkvæðagreiðslu. Við þær aðstæður mun mestu skipta fyrir bændur að okkur hafi tekist að vinna saman að því að samningurinn sé sem bestur fyrir sveitirnar, afurðavinnsluna, og landsmenn alla. Besta leiðin til að tryggja það er að atgervið, sem er til staðar hjá fulltrúum stéttarinnar sjálfrar í formi reynslu og þekkingar, nýtist í samningaferlinu. Þessvegna er það mín skoðun að fulltrúar bænda og forysta bændasamtakanna verði að hafa sjálfstraust til að taka þátt í samningunum af fullum þrótti. Í því felst hagar umbjóðenda þeirra.

Hvort sem okkur líkar betur eða ver, þá lifa bæði ég og forysta Bændasamtakanna í veruleika, þar sem enginn tryggir eftirá.

## **Össur Skarphéðinsson**